

Լ.Ք. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ᐅᐅᐅ 6

ՊԱՏՐԻԱՐԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

Տակաւ առ տակաւ սակայն այս արտոյանի գործածութիւնը սահմանափակուեցաւ միայն կարգ մը մեծ մայրաքաղաքներու Արքեպիսկոպոսներուն համար։ Բառի այս սահմանափակումը օրինականացաւ Տիեզերական ժողովներու որոշումով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական ժողովը, զումարեալ ի նիկիա 325ին, մով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական ժողովը, զումարեալ ի նիկիա 325ին, մով։ Ըստ այսմ, առաջին Տիեզերական ժողովը, զումարեալ ի նիկիա 325ին,

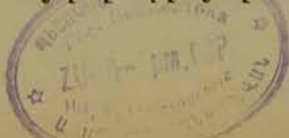
կոպոսներուն «առաւելութիւնները պահպանուին»։ Յաջորդ ժողովներով, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ Աթոռներն ալ նոյն պատուին բարձրացան, և ըստ այսմ Քրիստոնէական ընդհանուր եկեղեցիի մէջ ստեղծուեցան հինգ պատրիարքութիւններ։ Եթէ այսօր անոնց թիւը աւելի է, պատճառն այն է որ եկեղեցին բաժանուեցաւ և պատրիարքութիւններ ճիւղաւորուեցան և մէկ ու նոյն Աթոռին համար մէկէ աւելի պատրիարքներ մէջտեղ եկան։

Պատրիարքի մը զխաւոր իրաւասութիւններն են, համաձայն Ընդհանրական եկեղեցիի մէջ ընդունուած օրինաց, ժողովներ գումարել իր իրաւասութեան սահմանին մէջ գտնուող եպիսկոպոսներով, հաւատոյ և կարգի կանոններ գնելու իր թեմերուն համար։ Եպիսկոպոսներ ձեռնադրել և ի հարկին դատել զանոնք իրենց կանոնական զանցառութեանց համար, միշտ թեմի եպիսկոպոսներուն հետ միասնաբար և համախորհուրդ։ Պատրիարք մը անկախ է իր շրջանակին մէջ և ի վարչական ենթակայ չէ ուրիշ որեւէ նուիրապետական Աթոռի։ Պատրիարքը ենթակայ է միայն Տիեզերական ժողովին, որ կը ներկայացնէ Ընդհանրական եկեղեցիի բարձրագոյն իշխանութիւնը, որուն անդամ են եկեղեցիի բոլոր եպիսկոպոսները, Արքեպիսկոպոսները և Պատրիարքները։

Ընդհանրական եկեղեցիի հասկացողութեամբ, տրուած աշխարհադրական շրջանակին մէջ մէկ պատրիարք միայն կրնայ զոյութիւն ունենալ, որքան տոնն որ հաւատքի մոլորութիւն կը տիրէ նոյն շրջանակին մէջ։ Այս սկզբունքը տիրական կը մնայ, հոգ չէ թէ քանի տարբեր լեզուներ խօսող քրիստոնէական խումբեր զոյութիւն ունենան՝ կամ զանազան ծէսերով պաշտամունքներ կատարուին նոյն շրջանակի մէջ։ Ուրեմն պատրիարքութիւնը, գործածելով արդի եզր մը, միջազգային նկարագիր ունեցող եկեղեցական պաշտօն մըն է։ Մէկ և նոյն պատրիարքական Աթոռին համար մէկէ աւելի հաւասարապատիւ պատրիարքներու զոյութիւնը ինքնին կ'ենթադրէ կա'մ հեղուած, կամ զաւանանքով իրարմէ տարբեր եկեղեցիներ։

Պատրիարքական այս դրութիւնը յատուկ էր Հռովմէական Կայսրութեան սահմաններուն մէջ գտնուող եկեղեցիին համար։ Արդարև բացի Երուսաղէմէն, մնացեալ չորս պատրիարքութեանց իրաւասութեանց շրջանակները կը համապատասխանէին կայսրութեան քաղաքային չորս մեծ բաժանումներուն։

Տարբեր էր դրութիւնը սակայն՝ կայսրութեան սահմաններէն դուրս գտնուող եկեղեցւոյ այլ մասերուն մէջ։ Նախ պէտք է զիտնալ որ Հռովմէական Կայսրութեան սահմաններէն դուրս գտնուող եկեղեցիներու մէջ ազգայնական տարբերութիւնը աւելի շեշտուած էր քան կայսրութեան սահմաններուն մէջ։ Երկրորդ՝ զոյութիւն չունէր, այսպէս կոչուած միջազգային լեզու մը՝ որ հասարակաց ըլլար Արևելքի բոլոր քրիստոնէից, ինչպէս էր Յունարէնը Արևմուտքի մէջ։ Երրորդ՝ քրիստոնէութեան այս երկու հատուածները, Արևելքի և Արևմուտքի եկեղեցիները, կը գտնուէին երկու տարբեր, իրարու մրցակից և թշնամի կայսրութեանց իշխանութեան ներքև։ Արևմուտքը, ուր կը գտնուէին մեծ կրօնական կեդրոնները և քրիստոնէութեան մեծագոյն զանգուածը, կը վայելէր Հռովմէական Քրիստոնէայ Կայսրութեան հովանին։ Իսկ Արևելքի քրիստոնէաները Պարսկական հեթանոս կայսրութեան ներքև էին որ հազիւ կը հանդուրժէր անոնց զոյութեան, և երբեմն նոյնիսկ արքայական հրովարտակներով

և բռնութեամբ ուժեղ փորձեր կ'ընէր զանոնք վերստին պարսկական կրօնքին դարձնելու։ Յաճախ կ'ասկածով կը դիտուէին Արևելքի քրիստոնէից եղբայրական և բնական յարաբերութիւնները Արևմուտքի քրիստոնէից հետ։ Կ'արգիլուէին մանաւանդ վարչական կապեր և հաղորդակցութիւններ՝ որոնք անհրաժեշտ էին եկեղեցիի Միութիւնը և Ընդհանրականութիւնը պահելու համար։

Այս և այլ ազդակներ պատճառ եղան որ Պարսկական Կայսրութեան ներքեւ գտնուող եկեղեցիներ, իրենց միջավայրին մէջ առաւել կամ նուազ ամուր արմատ բռնելէ ետքը, իրենց յարաբերութիւնները թուլցնեն Արևմուտքի հետ և ինքնազուլա և ինքնուրոյն ընթացքի մը մէջ մտնեն։ — Եկեղեցիներու վարչական բաժանումը Արևմուտքի մէջ տեղի ունեցած էր համաձայն Հռովմէական Կայսրութեան նահանգային բաժանումներու։ Իսկ Արևելքի մէջ՝ այդ տեղի ունեցաւ ըստ ազգաց և ըստ լեզուաց։ Իւրաքանչիւր քրիստոնեայ ազգ ունեցաւ իր ուրոյն եպիսկոպոսապետը՝ Պատրիարքի մը գիրքով և իրաւասութեամբ, բայց ոչ՝ անունով։ Արևելքի եպիսկոպոսապետներ կոչուեցան Կաթողիկոս, և ըստ այսմ յառաջ եկան Ասորոց, Պարսից, Հայոց, Վրաց և Աղուանից կաթողիկոսութիւնները։

Կաթողիկոս բառն ալ Յունարէն է և կը նշանակէ ընդհանրական (պետ եկեղեցեցոյ)։ (Այս եզրը նախապէս գործածական եղած էր Հռովմէական Կայսրութեան չորս մեծ նահանգներէն իւրաքանչիւրին տնտեսապետին համար)։ Առաջին անգամ Տիգրանի Պարսից եպիսկոպոսը գործածեց զայն և ապա տակաւ առ տակաւ գործածական դարձաւ այդ տիտղոսը Պարսկական տիրապետութեան ներքեւ գտնուող բոլոր միատարր՝ և միալեզու եկեղեցիներու պետերուն համար, որոնց կարգին՝ նաև Հայոց եկեղեցիի եպիսկոպոսապետին համար։

Կաթողիկոսներ իրենց շրջանակներուն մէջ ունեցան պատրիարքներու գիրքը և իրաւասութիւնը, յատկանշական տարբերութեամբ մը։ Մէկ և նոյն պատրիարքի իրաւասութեան ներքեւ մէկէ աւելի ծէսէրով և լեզուներով պաշտամունք կատարող եկեղեցիներ կրնային գոյութիւն ունենալ առանց իրենց ուրոյն պատրիարքն ալ ունենալու։ Իսկ մէկ կաթողիկոսի իրաւասութեան ներքեւ գտնուող բոլոր թեմերու մէջ կը տիրէր միօրինակութիւն ըստ լեզուի և ըստ ծէսի։ Իւրաքանչիւր ազգի կամ լեզուի համար ուրոյն կաթողիկոս գոյութիւն ունէր, թէ իսկ այդ կաթողիկոսներէն մին միւսին ենթակայ ըլլար ի հոգևոր, ինչպէս էր պարագան Վրաց և Աղուանից կաթողիկոսներուն, որոնք ենթակայ էին Հայոց Կաթողիկոսին։ Աղուանից Կաթողիկոսութիւնը վերջացաւ երբ Աղուանք դադրեցան ուրոյն ազգ մը ըլլալէ, ձուլուած ըլլալով Հայոց և իրենց դրացի այլ ժողովուրդներու մէջ։ Բաց աստի, մէկ և նոյն լեզուով և մէկ և նոյն ծէսով մէկէ աւելի ինքնազուլա պատրիարքներ կրնային գոյութիւն ունենալ, առանց հակաթոռ կամ հերձուած ըլլալու։ Այսպէս էր պարագան, և է՝ մինչև այսօր, Յունածէս երեք կամ չորս պատրիարքութեանց համար։ Մինչդեռ կաթողիկոսական դրութեան մէջ մէկ և նոյն լեզուի ու ծէսի համար մէկ կաթողիկոս միայն կրնար գոյութիւն ունենալ։

Առաջին անգամ մեր մէջ է որ ընդունուած այս ընդհանուր սկզբունքէն շեղում կատարուեցաւ, և մէկ լեզուով ու մէկ ծէսով եկեղեցիի համար մէկտեղ եկան մէկէ աւելի կաթողիկոսներ։ Հայց. եկեղեցիի բարձրագոյն և օրինական

իշխանութիւնը սակայն առաջին իսկ օրէն յստակ դիրք բռնեց նման հակակա-
նոնական քայլերուն դէմ, դատապարտելով զանոնք իբրև հերձուած: Մէկ կողմ
ձգելով ժ.Ա. դարուն, Վկայասէր կաթողիկոսի օրով, սունկի պէս բուննող կաթո-
ղիկոսներու բազմութիւնը, որ ամստանշան էր լսկ եկեղեցական անիշխանու-
թեան, նկատի առնենք միայն Աղթամարի եպիսկոպոսի պարագան: Երբ 1113
թուականին, Աղթամարի Գաւիթ Թոռնիկեան եպիսկոպոսը այլընդայլոյ պատ-
ճառներով ինքզինք կաթողիկոս հռչակեց, Հայց. եկեղեցիի բարձրագոյն իշխա-
նութիւնը, աննախընթաց մեծ ժողովով մը զայն նզովեց: Այս ժողովը հաւաք-
ուեցաւ այդ օրերուն իբրև կաթողիկոսական աթոռանիստ ծառայող Շուշրի կար-
միր վանքին մէջ, ներկայութեամբ «սուրբ և առաքինեաց արանց ազգիս Հայոց,
աւելի քան զերկու հազար և հինգ հարիւր (անձինք), եպիսկոպոսաց, վարդա-
պետաց, հարց վանականաց և միանձանց, որք միաձայն հաւանութեամբ նզով-
եալ հերքեցին յեկեղեցւոյ Քրիստոսի, անէծս ցաւազինս կուտեալ ի զլուսս
նոցա» (Ընդ. 49), (Ազգապատում, Ա. էջ 1353): Աղթամարի եպս. Գաւիթ
Թոռնիկեանի ձեռնարկը, կը յարէ «Ազգապատում»ի հեղինակը, «Եկեղեցւոյ
մէջ բաժանում մը ստեղծելու պատճառ եղաւ, որ բաւական դարեր շարունա-
կեց իբրև դատապարտեալ հերձուած: Իրաւ է՝ որ ետքէն զործին օրինաւորու-
թեան կերպարանք տրուեցաւ, սակայն միշտ նորաստեղծ աթոռ մը աւելցուց,
առանց մեծ օգտակարութիւն մը ունենալու և առանց նկատողութեան արժանի
արդիւնք մը պտղաբերելու» (Ազգապատում Ա. էջ 1354):

Մեր պատմութեան մէջ մէկէ աւելի կաթողիկոսներու զոյութիւնը ար-
դիւնք է վարչական-կանոնական հիմնական սկզբունքներու անսեսումին և քա-
ղաքային ու ընկերային անբնականոն պայմաններու: Հայց. եկեղեցին հանդուր-
ժած է երկրորդական կաթողիկոսներու զոյութեան «վասն խստասրտութեան»
անոնց աթոռակալներուն: «Այլ ի սկզբանէ ոչ եղև այնպէս»: Եւ երբ անոնք
պատմական իրաց բերումով դադրած են զոյութենէ՝ Հայց. եկեղեցին երբեք
չէ մտածած զանոնք վերակենդանացնելու մասին, ինչպէս պատահեցաւ օրինակ
Աղթամարի «կաթողիկոսութեան» պարագային:

Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան համար նոյնը չեղաւ սակայն, յատուկ պատ-
ճառներով: — Երբ մեր օրերուն Կիլիկիան պարպուեցաւ իր հոծ հայութենէն,
ամենքիս ծանօթ և եղբրական պայմաններու տակ, երբ Կիլիկիոյ օրուան կա-
թողիկոսը՝ Սահակ Բ., տարագրուեցաւ իր ժողովուրդին հետ, ու երբ կաթողի-
կոսութեան աթոռանիստ Սսոյ վանքը և իրեն կապուած բազմաթիւ ուրիշ վան-
քեր ու եկեղեցիներ զրաւուեցան կամ աւերակի վերածուեցան, Կիլիկիոյ կա-
թողիկոսութիւնը, իրաց դժբախտ բերումով, կորսնցուց իր զոյութեան կուտանը
և պատճառը: Սակայն նկատի առնելով որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ժողո-
վուրդը զրեթէ զանգուածաբար ապաստանած էր դրացի երկիրներ, Սուրիա և
Լիբանան, և նկատի ունենալով այս զրեթէ անհովիւ մնացած ժողովուրդին ան-
միջական կարիքը եկեղեցական կազմակերպութեան, և նկատի ունենալով մա-
նաւանդ Սահակ կաթողիկոսի առողջ հասկացողութիւնը Հայց. եկեղեցիի կանո-
նական օրինաց և ուղիղ կեցուածքը հանդէպ Հայց. եկեղեցիի Մայր Աթոռին,
Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը եղբայրական ձեռք կարկուտեց զաղթական կա-
թողիկոսին և իր Պէյրութի ու Դամասկոսի թեմերը փոխանցեց անոր իրաւասու-

թեան: Այսպէս Կիլիկեան Կաթողիկոսութիւնը վերակենդանացաւ և ընդհանուր հաւանութեամբ և օժանդակութեամբ, և Բաբելոն Աթոռակից Կաթողիկոսի ջանքերով, վերակազմուեցաւ: Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան նոր աթոռանիստը, Անթիլիաս, կրթական կեդրոնի մը վերածուելու ճամբուն մէջ մտաւ, ինչ որ էր առհասարակ ամենուն փափաքը և ակնկալութիւնը Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան վերակենդանացման մէջ:

Սահայն Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան օտար հողի վրայ վերահաստատման գործին օգնողներն ու նպաստողները երբեք մաքէ անգամ չանցուցին որ օր մը այս մասնաւոր Կաթողիկոսութիւնը ինքզինք պիտի ուզէր հակադրել Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռին: Անոնք կը խորհէին միայն՝ որ նուիրապետական կազմակերպութեան մը հաստատումն ու զօրացումը Սուրիոյ և Լիբանանի հոծ հայութեան ծոցին մէջ՝ պիտի նպաստէր Արտասահմանի մէջ հոգևոր կեանքի զարգացման և զիտակից հոգևորականներու պատրաստութեան: Պէտք է ցաւով դիտել սակայն որ ներկայ ծանօթ պայքարները Եկեղեցիի ծոցին մէջ՝ մեծ շափով ի դերն կը հանեն այդ յոյսերն ու ակնկալութիւնները:

Անհրաժեշտ է հետեւաբար, վերև տրուած բացատրութեանց լոյսին տակ, որ եկեղեցական-վարչական հիմնական սկզբունքներու և ոլլմտութեան ճանապարհով՝ կերպ մը զտնուի խաղաղութիւնն ու օրինաւորութիւնը հաստատելու, և Մերձաւոր Արևելքի մէջ մեր Եկեղեցւոյ կենսական գործը իր բնականոն հունին մէջ զնելու համար:

Եւ որպէսզի կարելի ըլլայ այդ՝ հարկ է որ Եկեղեցւոյ առաջնորդներուն և ժողովրդական մարմիններուն կողմէ առնուած քայլերը, փոխանակ խորացնելու և կարծրացնելու յառաջ եկած ճեղքուածքը՝ աւելի միտին դիւրացնելու յառաջիկայի համերաշխութիւնը և կացութեան կանոնաւորումը:

Այս պէտք է ըլլայ ալօթքն ու ջանքը ճշմարտապէս եկեղեցասէր ամէն հայու:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Տաքեւացիին կ'ըսէ.

— «Այլ գիտելի է զի Քրիստոս զընթացէ Եկեղեցւոյ, եւ հաւատացեալ՝ մարմին եւ անդամք նորա»:

— «Մի է Քրիստոս եւ մի մարմին նորա, որ կոչի մի Կաթողիկէ Եկեղեցի»:

— «Կաթողիկէն ընդհանրական լսի, իսկ Եկեղեցին՝ ժողովումն»:

— «Մի է ամենայն ընդհանուր Եկեղեցիք, որ է բոլոր Քրիստոնեայք բոլոր հաւատոյն եւ կոչմանն յուսոյն որպէս սեռի»:

— «Գլուխ Եկեղեցւոյ է՝ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որպէս ասացաւ, եւ փոխանորդ նորա ի յերկրի ի հիմն ֆահանայապետն, որպէս Ահարոն, եւ ի նորա Կաթողիկոսն իւրաքանչիւր ազգի»:

(Գիրք Հարցմանց, էջ 532-4)